

*Nişancı Mehmed Paşa'nın "Tevârih-i Âl-i 'Osmân"
Adlı Eserinin Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde
Bulunan Nüshası Üzerine**

*Upon the Copy of Nisanci Mehmed Pasha's Work Named
"Tevârih-i Âl-i 'Osmân" in Konya Yusuf Ağa Library*

Mehmet YASTI**

ÖZET

Bu makalede, Kanuni Sultan Süleyman dönemi tarihçilerinden Nişancı Mehmed Paşa'nın "Tevârih-i Âl-i 'Osmân" adlı yazmasının yurt içinde tespit edilen nüshalarının tanıtımı yapıldıktan sonra eserin Konya, Yusuf Ağa Kütüphanesi 474/1-2 numarada kayıtlı bulunan nüshasının şekil, muhteva ve dil açısından incelemesi yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Nişancı Mehmed Paşa, Tevârih-i Âl-i 'Osmân, Tarih Yazıcılığı

ABSTRACT

Nisanci Mehmed Pasha was one of the historians in the period of Kanuni Sultan Süleyman. His manuscript which has been named "Tevârih-i Al-i 'Osmân"'s copies which have been detected in the country have presented in this article. Then, the work's copie's which has been saved with 474/1-2 numbers at Konya Yusuf Ağa Library have been studied in terms of form, content and linguistic by auter.

KEY WORDS

Nisanci Mehmed Pasha, Tevârih-i Âl-i 'Osmân, writing history

* Bu makale, danışmanlığını Yrd. Doç. Dr. Orhan YAVUZ'un yaptığı "Nişancı Mehmed Paşa Tevârih-i Âl-i 'Osmân (1b-120a) Metin-Dil Özellikleri-Sözlük" [Hazırlayan: Mehmet YASTI, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya-2005] adlı Yüksek Lisans tezinin "Giriş" bölümü temel alınarak hazırlanmıştır.

** Arş. Gör. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Elemanı.

I. Giriş

Osmanlı tarih yazıcılığında yaratılıştan (Hz. Âdem'den) başlayan genel tarihler ile Osmanlı Hanedanını konu alan “*Tevârîh-i Âl-i Osmân*”lar, Yavuz Sultan Selim dönemini (1512-1520) içine alan “*Selim-nâme*”ler, Kanunî Sultan Süleyman dönemini (1520-1566) kapsayan “*Süleyman-nâme*”ler ile seferleri ve fetihleri konu alan “*Fetih-nâme*, *Gazavât-nâme*, *Zafer-nâme*” gibi tarihler oldukça yaygındır.

Sistemli olarak XV. yüzyılın ortalarında başladığı kabul edilen Osmanlıda tarih yazıcılığı, daha sonraki yüzyıllarda gelişerek devam etmiştir. Bu dönemden önceki bilgileri yetersiz olmakla birlikte Mısır ve Suriye coğrafyalarında yazılan *Bezm ü Rezm*, *Zafer-nâme* gibi Arap tarihleri ile bazı anonim *Tevârîh-i Âl-i Osmân* adlı çalışmalardan öğrenebilmekteyiz (Uzunçarşılı; 1999: 601-603).

Osmanlı devletinde tarih yazıcılığı, ilk olarak Arap tarih kitaplarının Osmanlı Türkçesine çevrilmesiyle başlamıştır. I. Murad’dan (1361-1389) II. Murad’a kadar olan dönemde, Arapça ve Farsça olarak yazılan birçok tarih kitabı Türkçeye çevrilmiştir. Osmanlı beyleri adına çevrilen bu eserler sayesinde XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı tarihçiliği oluşmaya başlamıştır. Bunun ilk örneklerinden birisini İbn Bibi’nin “*El-Evâmîrü’l-Alâiyye fi’l-Umûri’l-Alâiyye*” adlı eserini tercüme eden Yazıcızâde Ali vermiştir (Tekindağ; 1971: 665-663).

II. Murad döneminde (1421-1452) “*Tevârîh-i Âl-i Osmân*” adı verilen eserler ortaya konulmaya başlanmıştır. Bu dönemde meydana getirilen birçok telif ve tercüme tarih kitabı olmasına rağmen onun devrinde gerçek bir tarihçiliğin olduğu söylenemez ((Babinger; 1982: 16-17).

Osmanlı tarihinden bahseden en eski eser, II. Murad devrinde Ahmedî’nin İskender-nâme adlı çalışmasının sonuna ayrı kısım halinde ekleyerek Emir Süleyman’a taktim ettiği “*Dâstân-ı Tevârîh-i Mülûk-ı Âl-i ‘Osmân*” isimli manzum parçadır. Bu çalışma kendinden sonra gelen Osmanlı tarihçilerinin kaynağı olduğu gibi o döneme kadar olan Osmanlı tarihinin üstü kapalı kalan kısımlarını açıklaması bakımından da önemlidir (Köprülü; 1980).

Fatih Sultan Mehmet zamanında sadece eski eserlerin tercümesi yapılmakla kalmamış, onun adına da birçok eser kaleme alınmıştır. Bunlardan günümüze ulaşan tarihlerin başlıcaları şunlardır: Dursun Bey’in “*Tarih-i Ebu’l-Fetih*”i, Ebu’l-Hayr’ın “*Fetih-nâme*”si, Tâci-zâde Cafer Çelebi’nin “*İstanbul Fetih-nâme*”si, Enverî tarafından yazılan ve Vezir-i Âzam Mahmud Paşa’ya ithaf olunan “*Düstûr-nâme*”, Kâşifi’nin “*Gazâ-*

nâme-i Rûm” ile Amasyalı Mevlânâ Şükrullah tarafından kaleme alınan ve on üç bölümden oluşan “*Behçetü’t-Tevârih*” adlı eserin son kısmında Hz. Âdem’den Fatih Sultan Mehmed’in tahta çıkışına kadar gelen kısa bir Osmanlı tarihi vardır. Fatih Sultan Mehmed’in son vezir-i âzamı olan Karamanî Mehmet Paşa’nın nişancı iken yazdığı Arapça Osmanlı tarihi XV. yüzyılda yazılmış önemli eserlerdendir (Babinger; 1982: 20-27).

Fatih Sultan Mehmed bizzat kendi emriyle de Osmanlı tarihi yazdırmıştır. Şeydî isminde bir şâire *Âl-i Osmân* tarihini Şeh-nâme tarzında yazdırmaya başlamış, fakat şâirin vefatı dolayısıyla eser eksik kalmıştır (Uzunçarşılı; 1998: 601).

II. Bayezid dönemi Osmanlı tarihçiliği açısından bir dönüm noktası olmuştur. II. Bayezid, Kemal Paşa-zâde’ye ve İdris-i Bitlisî’ye büyük bir Osmanlı tarihi yazmalarını buyurmuştur. İdris-i Bitlisî, Farsça manzum olarak meydana getirdiği “Heşt-Behişt” adlı eserinde II. Bayezid’e kadar olan her bir Osmanlı padişahı için bir bölüm ayırmıştır. Kemal Paşa-zâde ise her bir Osmanlı padişahına defter adını verdiği bir cilt ayırmıştır. Bunların dışında, Neşrî Mehmed Efendi, Kâtip Ruhî, Bihiştî ve Oruç Bey tarihleri de bu devirde yazılmış önemli tarihlerdir. Germiyanlı olan Neşrî Mehmed Efendi’nin “*Cihânnümâ*” adlı eseri, Âşık Paşa-zâde tarihine benzemektedir. Neşrî, Sultan II. Bayezid’in emriyle eserini meydana getirmiştir. Eserin başında Osmanlılardan önceki Türklerin ve Tatarların tarihi hakkında bilgi verilmiş, daha sonra da Osmanlı tarihi anlatılmıştır. Neşrî’nin *Cihânnümâ*’sı Âşık Paşa-zâde’nin eserlerinden sonra yazılmış en iyi Osmanlı tarihidir. Hatta Âşık Paşa’da olmayan birçok olay burada yer almıştır (Uzunçarşılı; 1998: 603).

Sadece Osmanlı tarihini içine alan ilk eser, Âşık Paşa-zâde’nin meydana getirdiği “*Tevârih-i Âl-i Osmân*”dır (Atik; 2001: 1-3).

Osmanlı tarih yazıcılığında önemli bir yer tutan tarihlerden birinin de Süleyman-nâmeler olduğunu görmekteyiz. Kanunî Sultan Süleyman 46 yıl saltanat sürmüştür. Onun döneminde kazanılan zaferlerle Osmanlı imparatorluğu üç kıtaya yayılmıştır. Osmanlı imparatorluğuna en parlak dönemi yaşatan Kanunî Sultan Süleyman, devrinin ilim ve âlimlerini himaye ve teşvik etmiştir. Kemal Paşa-zâde, Taşköprülü-zâde, Kınalı-zâde, Alaaddin Ali Çelebi, Bostan Çelebi, Celâl-zâde, Salih Çelebi Kanunî döneminin başta gelen âlimlerinden bazılarıdır (Severcan; 1996: 620).

Bu genel bilgilerden sonra çalışmamızın asıl konusu olan Nişancı Mehmed Paşa ve eseri “*Tevârih-i Âl-i Osmân*”a gelmek istiyoruz.

2. RAMAZAN-ZÂDE NİŞANCI MEHMED PAŞA (KÜÇÜK NİŞANCI)

2.1. Hayatı (?-1571)

XVI. yüzyılda yaşamış olan Nişancı Mehmed Paşa, Osmanlı devlet adamı ve tarihçisidir. Doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Nişancı Mehmed Paşa Merzifonlu olup asıl lâkabı Yeşilce'dir. Ramazan-zâde ve kendinin muasırı olan Koca Nişancı Celâl-zâde Mustafa Paşa ile karıştırılmaması için Ramazan-zâde Küçük Nişancı Mehmed Paşa olarak tanınmıştır. Tarihçi Nişancı-zâde Mehmed Kudsi'nin dedesidir (Turan; 1988: 620).

Ramazan-zâde Nişancı Mehmed Paşa, genç yaşta Divân-ı Hümâyûn Kalemine intisap etmiş, burada gösterdiği başarıdan dolayı divân katipliğine tayin olunmuştur. 960 (1552) yılında defter eminliğine, bir yıl sonra da Reisü'l-Küttâblığa yükselen Nişancı Mehmet Paşa. Selânik'e gönderilerek Mora'nın tahririne tayin edilmiştir. Bu görevini başarıyla tamamladıktan sonra, kendisine İstanbul dönüşü "Nişancı" ünvanı verilmiştir (Turan; 1988: 621).

Ramazan-zâde Nişancı Mehmed Paşa 965 (1557) yılında getirildiği nişancılık vazifesinden kendisini çekemeyenler tarafından Reisü'l-Küttâblıktan defter eminliğine, bunu müteâkip Arap ve Acem Defterdârlığı da denilen Halep defterdârlığına gönderilmiştir. Ancak Ramazan-zâde'nin bu görevi de uzun sürmemiş ve Halep'ten Muhafaza sancağı ile Mısır'a gönderilmiştir (Mehmet Süreyya 1971-IV:120).

Bu sırada nişancılık makamı boş kalmıştır. Bu makamın boş kalma sebebini, Kanunî Sultan Süleyman vezir-i azâm Rüstem Paşa'ya sorunca; "*Mehmet Paşa'nın hizmetten feragatla Mısır'a yerleştiği, bu sebepten dolayı nişancılık makamının boş kaldığı*" şeklinde cevap vermiştir. Bunun üzerine ilim adamlarına gösterdiği ilgi ile tanınan Kanunî Sultan Süleyman "*Ehil olanları kapumuzdan Mısır'a göndermem de na-revâdır. Belki Mısır'dan ve daha başka yerlerden getirmek yaraşır.*" diye buyurmuş ve böylece Ramazan-zâde Nişancı Mehmed Paşa Mısır'dan gelerek tekrar nişancılık makamına getirilmiştir (Mehmed Süreyya; 1971-IV:120).

Ramazan-zâde Nişancı Mehmed Paşa, 970 (1563) yılında elli bin akçe zeametle nişancılık makamından emekli olmuş, 979 (1571) yılında vefat etmiştir. Mezarı Edirnekapı sur dışındaki Emir Buharî Dergâhı bahçesindeyken, açılan çevre yolu nedeniyle yıkılmıştır (Turan,1988: 620).

2.2. Eserleri

2.2.1. Subhatü'l-Ahbâr ve Tuhfetü'l-Ahyâr (Haberlerin Sabahı ve İyilerin Armağanı)

Eserde yazar, Hazret-i Âdem'den Kanunî Sultan Süleyman'a kadar geçen süre içindeki peygamberlerin ve hükümdarların soylarını tablolar şeklinde vererek anlatmıştır (Bayrak; 2002: 280).

2.2.2. Târîh-i Nişancı Mehmed Paşa

Nişancı Mehmed Paşa'nın bir diğer eseri; “*Târîh-i Nişancı*”, “*Târîh-i Ramazan-zâde*”, “*Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân*”, “*Siyer-i Enbiyâ-i ‘İzâm ve Ahvâl-i Hulefâ-i Kirâm ve Menâkıb-ı Selâtin-i ‘Âl-i ‘Osmân ve Gazavât u Hayrât-ı İşân ve Tevârîh-i Şâhân Pişîn ve Mulûk-ı Mütekdimmîn*” olarak da bilinen umumî tarih kitabıdır (Turan; 1988: 621).

2.2.2.1 Eserin Nüshaları

Eserin yurt içi ve yurt dışında olmak üzere birçok nüshası vardır.

2.2.2.2. Yurt Dışındaki Yazma ve Baskıları

Eserin yurt dışında bulunan yazma ve baskıları hakkında sadece bulunduğu kütüphaneleri vermekle yetiniyoruz: “*Berlin Nu. 13 (pertsch, 220 v.d. or. 4, 1482, J. H. Mordtmann Koleksiyonu Berlin); Breslau, M. 1528 (Brockelmann, 33 v.d.) Dresden, Nu. 25 (973’e kadar; Nu. 45 (982 tarihli); Nu. 67 (Şah İsmail’in Şeceresi ile); Nu. 91 (982’ye kadar?); Halle, Yetimevi, Nu. 50; Leipzig şehir Küt., Nu. 277 (Fleischer, Catal., 521; 969’a kadar) Viyana, Nu. 846 (Flügel, II, 81 v.d. burada müellif yanlış olarak Zafî Mustafa diye adlandırılmaktadır, 969 yılına kadar gelir); Nu. 847 (Flügel, kat., II, 82 v.d.; 974’e kadar); Nu. 848 (Flügel, II, 83 v. d.; 985’e kadar?); Viyana Konsular-Akademie, Nu. 247, üç muhtelif nüsha (Krafft, 90 v. d.); Leined Nu. 934, Warn. 672; Cat, III, 20, 974’e kadar gelir ve Nu. 935 (Warn. 838; 977 tarihli kopya); Cat, III, 20; Londra, Add. 7871 (Rieu, 25 v.d.); Royal As. Soc.; bk. JRAS, 1892, 548, Nu. 5; Oxford, Bodl. Küt., caps. or. C. 11 (982’ye kadar gelir.); Cambridge, Üniv. Küt., Nu. or. 6619; Manchester, Üniv. Küt. Lindsay koleksiyonu, Nu. 163; Oxford, Bodl. Libr. Marsh. 542 ve Pococke 63; Paris Nu. 54; 90 ve 100, Schefér, Nu. 1061; Petersburg, Asya Müz., Nu. 586, 590; şark enstitüsü. Nu. 356; Roma Vatikan Küt., Nu. 61 (Horn, 48; Rebi’ I. 984 sonu (1576) tarihli kopya, 966’ya kadar gelir); Uppsala Nu. 254 (Tornberg, 174 v.d.), Husrev Paşa, Nu. 356; Kahire, TK, 229 (rivayete göre 929’a kadar gelir)” (Babinger; 1992: 116).*

2.2.2.3. Yurt İçindeki Nüshaları

Nişancı Mehmet Paşa'nın eserinin yurt içinde yazma nüshalarının yanında birçok matbu baskıları da mevcuttur.

2.2.2.3.1. Nişancı Mehmed Paşa Tarihi'nin Matbu Baskıları

2.2.2.3.1.1. Mevlana Müzesi Kütüp. Abdülbaki Gölpınarlı Kitaplığı Nu:1571

Eser; yeşil ciltli, 348 sayfa olup, (12x17,5)cm dış, (7,5x12,5)cm iç ebadındadır. İçindekiler kısmıyla başlayan eserin her sayfası 19 satır olup, siyah çerçevelidir. Kağıdı nohudî renktedir. Eserin adı giriş kısmında “*Tarih-i Nişancı Mehmed Paşa*” olarak yazılmış ve hicri 1279 (1862) senesinde Matba’i Amire’de basılmıştır.

2.2.2.3.1.2. Konya Feridun Nafiz Uzluk Kütüphanesi Nu: 4370

Eser; siyah ciltli, 310 sayfa olup (13x19)cm dış, (8,2x14,5)cm iç ebadında matbu bir kitaptır. Eserin başında içindekiler kısmı yer alır. Her sayfa 21 satır olup, siyah çerçevelidir. Kağıdı nohudî renktedir. Eserin adı giriş kısmında “*Siyer-i Enbiyâ-i İzâm ve Ahvâl-i Hulefâ-i Kirâm*” olarak yazılmış ve hicri 1290 (1873) senesinde Matba’i Amire’de basılmıştır. Aynı baskı, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Nu: 29299’da ve Anıtkabir-Atatürk’ün Özel Kitaplığı Nu: 1606’da da bulunmaktadır.

2.2.2.3.1.3. Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi Nu: 1600

Eser; siyah ciltli, 310 sayfa olup (18,6x14)cm dış , (14,5x8,2)cm iç ebadındadır. Eser, siyah çerçeveli ve 21 satır olup bazı sayfalarında der-kenar ve düzeltmeler bulunmaktadır. Kağıdı nohudî renktedir. Eserin adı giriş kısmında “*Siyer-i Enbiyâ-i İzâm ve Ahvâl-i Hulefâ-i Kirâm*” olarak belirtilmiş ve 1879 senesinde Matba’i Amire’de basılmıştır.

2.2.2.3.2. Nişancı Mehmed Paşa Tarih'inin Yazma Nüshaları

2.2.2.3.2.1. İzzet Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi

13383 numaralı nüsha

Eser; ebru kaplı, sırtı kahverengi meşin, mukavva bir cilt hâlinde, 99 varak olup, dış (19,8x12)cm, yazı alanı (16x8,5)cm ebadındadır. Her sayfada 19 satır olup, ta^clik yazı ile yazılmıştır. Kâğıdı ince ve nohudî renktedir. 98b’de nüshanın Kastamonu kadısı Ali tarafından Şaban ayının birinci günü 995 (Temmuz 1586) istinsah edilmiş olduğu kaydı vardır (Karakuş, 1992:XVII).

13384 numaralı nüsha

Eser; kahverengi meşin bir cilt içinde, 142 varak olup dış (20x13,2)cm, yazı alanı

(15,5x8)cm ebadındadır. Başları kırmızı mürekkeple yazılı olup kenarlarında açıklama ve düzeltmeler bulunmaktadır. Kâğıdı nohudî renktedir. İstinsah tarihi 84b'deki kayıтта 1029 (1619) olarak belirtilmiştir (Karakuş, 1992:XVII).

2.2.2.3.2.2. Nuri Osmaniye Kütüphanesi Nu: 3131

Eser; siyah ciltli, kahverengi mürekkeple çerçevesi olup 105 varaktan meydana gelmiştir. her varakta 19 satır vardır. Yazma, harekesiz nesih ile yazılmıştır. Eserde madde başları, tarihler ile beyit ve nesir sözcükleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

2.2.2.3.2.3. Halet Efendi Kütüphanesi Nu: 618

Eser; siyah ciltli olup 72 varaktır. Her varak 31 satırdan meydana gelmiş ve kahverengi mürekkeple çerçevesidir. Konu başlıkları, tarihler ile beyit ve nesir sözcükleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin ilk sayfası okunamayacak kadar siliktir.

2.2.2.3.2.4. Ayasofya Kütüphanesi Nu: 3021

Eser; siyah ciltli kahverengi mürekkeple çerçevesi olup 121 varaktan meydana gelmiştir. Her varakta 19 satır vardır. Eserde madde başları, tarihler, kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca beyitler arası kırmızı mürekkeple işaretlenmiştir.

2.2.2.3.2.5. Hüsrev Paşa Kütüphanesi Nu: 356

Eser; siyah ciltli, her sayfası kahverengi mürekkeple çerçevesi olup 117 varaktan meydana gelmiştir. Her sayfada 17 satır bulunmaktadır. Eserde madde başları, tarihler ile beyit ve nesir sözcükleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

2.2.2.3.2.6. Yusufağa Kütüphanesi Nu: 474/1-2

Çalışmamızın temelini oluşturan yazmanın 1b-188b varakları arasında Târîh-i Nişancı Mehmed Paşa; 189b-240b arasında da Kitâbu Menâsikü'l-Hacc oluşturmaktadır. Eser, siyah ciltli, dış (20,5x12,5) cm, yazı alanı (14x5,5)cm ebadındadır. Her sayfa 19 satırdan meydana gelmiş ve kırmızı mürekkeple çerçevesidir. Kâğıdı nohudî renktedir. Rakamla ifade edilen ay, gün, sene ve sayıların altı kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Yazmada kırmızı mürekkeple yazılmış 260 başlık olup, bunların büyük bir kısmı ahd, tafsil, menâkıb, sözcükleri ile başlamıştır. Bu başlıklardan bazıları şunlardır:

1. *Ḥazret-i Âdem... (4a/12)*
2. *Ḥazret-i Ḥavvâ... (4b/12)*
3. *Ḥazret-i Şît nebî (asm)... (6a/1)*
4. *^cAhd-i Yezîd Bin Mehlâ il... (7a/11)*
5. *^cAhd-i Ḥazret-i İdrîs (asm)... (7b/8)*

6. *°Ahd-i Metüşelaḥ bin Āḥnūḥ...* (8a/2)
7. *°Ahd-i Melik bin Metüşelaḥ...*(8a/3)
8. *°Ahd-i Sām bin Nūḥ (°asm)...* (8a/19)
9. *°Ahd-i Ḥām bin Nūḥ (°asm)...* (8b/4)
10. *Ahd-i Yāfeş bin Nūḥ (°asm)...*(8b/9)
11. *°Ahd-i Ḥazret-i Hūd...*(8b/14)
12. *°Ahd-i Lūṭ Nebī (°asm) ibn Hādān bin İbrāhīm (°asm)...*(9a/19)
13. *Menāḳıb-ı emīr el-mü'minīn °Ömer bin el-Ḥaṭṭāb raḍıya'llāhu °anh...*(23a/15)
14. *Menāḳıb-ı emīr el-mü'minīn °Osmān bin °Affān...*23b/13)
15. *Menāḳıb-ı Esedu'llāh el-gālib °Alī bin Ebī Ṭalib Kerrema'llāhu veche...*(24a/7-8)
16. *Menāḳıb-ı İmām Ḥüseyn bin °Alī raḍıya'llāhu ta'ālā °anhümā...*(24a/19)
17. *Menāḳıb-ı Ḥazret-i İmām Ḥüseyn bin °Alī (ra)...*(24b/10)
18. *°Ahd-i Mu'āviye bin Ebī Süfyān (ra)...*(25a/16)
19. *°Ahd-i Yezīd Bin Mu'āviye...*(25b/4)
20. *°Ahd-i °Abdullāh bin Zübeyr El-'Avvām (ra)...*(25b/8)
21. *°Ahd-i Mu'āviye bin Yezīd bin Mu'āviye...*(25b/15)
22. *°Ahd-i Melik Şālih Muḥammed bin Tatar...*(47a/6)
23. *°Ahd-i Melik Eşref Persebay...*(47a/9)
24. *°Ahd-i Melik El-°Azīz Yūsuf bin Persebay...*(47a/15)
25. *°Ahd-i Melik Mañşūr °Osmān Çakmaḳ...*(47b/4)
26. *°Ahd-i Melik Eşref İnal Nāşırī Ferec bin Berḳūḳ...*(47b/7)
27. *°Ahd-i Melik Ṭāhir Hoşḳadem...*(47b/14)
28. *°Ahd-i Melik Ṭāhir Balbān...*(47b/17)
29. *°Ahd-i Melik E't-Ṭāhir Ebu'n-Naşr Ḳaņşū...*(48a/12)
30. *°Ahd-i Melik El-°Ādil Ṭomānbay...*(48a/14)
31. *°Ahd-i Melik El-Eşref Canbulad...*(48a/17)

32. *°Ahd-i Melik Kānşū Ğavrī...*(48a/19)
33. *Tafşil-i Ertuğrıl veled-i Süleymān Şāh...*(50b/14)
34. *Tafşil-i Zuhūr-ı Devlet-i Āl-i °Osmān ve Menākıb-ı Tevārih ve Kaşas-ı İşān velādet-i Hāzret-i °Osmān Ğazī...*(51b/14-15)
35. *Tafşil-i evlād-ı Emcād-ı Hāzret-i °Osmān Ğazī Şultān Orhan Ğazī...*(52a/17)
36. *Tafşil-i °Osmān Ğazī zamānında olan ğazīlerüñ ve beglerüñ isimleri...*(52b/3)
37. *Tafşil-i Ğazāvat-ı °Osmān Ğazī...*(52b/12)
38. *Tafşil-i °Osmān Ğazī tahta cülūs itdükde vāķı° olan ğazālardur ki zıkr olunur...*(53a/5)
39. *Tafşil-i Yıldırım Bāyezīd Hān zamānında olan °ulemā ve meşāyīhdür ki zıkr olunur...*(68b/1)
40. *Tafşil-i menākıb-ı Sultān Muḥammed Hān veled-i Yıldırım Bāyezīd Hān...*(70b/13)
41. *Tafşil-i Şultān Meḥmed Hān veled-i Yıldırım Bāyezīd Hān Sultān Murād...*(71a/1)
42. *Tafşil-i vüzerā ve °umerā der-zamān-ı Sultān Meḥmed Hān bin Bāyezīd Hān...*(71a/7)
43. *Tafşil-i Vüzerā-yı Şāhib-Rāy-ı Sultān Süleymān Hān...*(120a/10)

Eser içindeki konular, bir plân dâhilinde ele alınmıştır. Çalışmayı konu itibariyle üç bölümde inceleyebiliriz.

Birinci bölüm insanlığın yaratılışından (Hz. Âdem) Hz. Muhammed'e kadar olan enbiyâ tarihini içerir. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar olan peygamber ve evliya menkıbeleri, Hz. Muhammed'in hayatı, yaptığı savaşlar da bu bölümde anlatılır. Eserde Hz. Muhammed'in yapmış olduğu savaşlar ayrıntıya girilmeden isim isim verilmiştir.

İkinci bölümde, Hz. Muhammed'den itibaren dört büyük halife, aşere-i mübeşşere, Emevîler, Abbasîler, Fatimîler, Eyyübîler, Memlûklular ve Selçuklular ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Eserin üçte ikilik kısmını oluşturan üçüncü bölümde, Osmanlı Devleti, Osmanlı sultanlarının doğum ve ölüm tarihleri, saltanatta buldukları dönemler, yapılan savaşlar, medfun buldukları yerler, çocuklarının adları ve sayıları, gazaları, hayırları ve hasenâtları, padişahlar döneminde yaşamış ilim adamları, şeyhler ve din âlimleri, onların meydana getirdiği eserler işlenmiştir eserde bu bilgiler fazla ayrıntıya girilmeden

verilmiş olup bu esas doğrultusunda Kanunî Sultan Süleyman dönemine kadar olan olaylar konu edilmiştir (Turan; 1988: 621).

3. Nişancı Mehmed Paşa'nın Yararlandığı Kaynaklar

Nişancı Mehmed Paşa eserini kaleme alırken başta kendinden önce yazılan vakâyî-nâmelerden faydalanmıştır. Bu hususu eserinin bazı kısımlarında olayları anlatırken ifade etmektedir. Eserin özellikle ilk iki kısmının meydana getirilmesinde meşhur Arap tarihçilerinden İbn İyâs, İbn Şahna ile Taberî Tarihi'nden faydalanmıştır (Turan, 1988:621). Birçok bilgiyi “*ğayr-ı tevârihde*” ve “*rivâyet ideler ki*” ifadeleriyle isim vermeden zikretmiştir: “*Tevârih-i Taberî’de yazar ki Hazret-i İlyâs nebî tâ nefh-i şûr olunca hayâtdadır dirler ammâ ğayrı tevârihde ecel irüşüp vefât idüp qanatlanup gökde melâyike ile uçar dirler.*” (15a/5)

*çünî h^w ândem ez-defter-i dâstân
rivâyet küned râvî dâstân* (49a/5)

(Hikâye kitabından şöyle okudum. Hikâyenin anlatıcısı şöyle rivayet ediyor.) di-yerek bir defterden faydalandığımı işaret etmektedir.

“*Mūsî altı yüz biñ kimesne-ile Mısr’dan çıkarup Fir’avn dağı kıpçiler-ile çıkup Hazret-i Mūsî’nün ardına düşdi anlar dağı Baħr-ı Kuzüm’e girdiler Fir’avn dağı kavmi-y-le deñiz içindeki yollara girince Haqq celle ve ‘alâ cümle küffârî ğarķ eyledi andan Mecma’ül-Baħreyn’de Hazret-i Hızr nebî ile cem’ oldukları kışşa **cümle tevârihde** şâyi’ ve vâķı’adur*” (13b/1-7)

“*Hazret-i İlyâs anlaruñ hâlin görüp bîzâr olup aralıklarından çıkup kaçup gitdi be-yâbâna ve şahrâlara düşdi **Tevârih-i Taberî’de** yazar ki Hazret-i İlyâs nebî tâ nefh-i şûr olunca hayâtdadır dirler ammâ ğayrı tevârihde ecel irüşüp vefât idüp qanatlanup gökde melâyike ile uçar dirler*” (15a/3-8)

“*mü’minîn ile Mekkeye varup iķamet itdiler ba’zular rivâyet ideler ki Hazremût nâm maħal ki Yemen vilâyetindendir anda vefât itdi andan hâcir olup merkebe süvâr olup getürdi Mekke yirinde kodı hâcir eyitdi yâ nebiyyu’llâh beni bu aşl-ı işsuz yirde koduñ Haqquñ emrile meder Hazret-i İbrâhîm eyitdi delîlüm Cebrâ’il’dür benümle bile geldi bu araya didi*” (8b/18, 9a/5)

II. Bâyezît dönemi tarihçilerinden olan Kemâl Paşa-zâde’nin Mohaç seferi için yazdığı “Mohaç-nâme”den alıntılar yaptığı görülür.

Cenk meydânında çün er üstine Ertuğrul'a
Rûh-ı pâk şâh-merdândan selâm Ertuğrul'a (Severcan; 1996: 200) (51a/16)

Olur her 'âlemüñ bir kâm-rânı
Ki ol kıarnuñ olur şâhib-kırânı (56a/4)

Cihândan ol gider bir gün yirini
Biri dahı tutar anuñ yirini (56a/6)

Hâkıkat bu cihân bir reh-güzârdur
Gelen göçdi kıonan da göçiserdür (Severcan; 1996: 193) (56a/8)

4. Eserin Dili

XVI. yüzyıl, dil tarihi içerisinde Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılan dönemin bitip Klasik Osmanlı Türkçesi döneminin başladığı dönem olarak kabul edilmektedir. Osmanlı Devletinin 1453'te İstanbul'u fethiyle imparatorluk çağı başlamıştır. Bu siyasi gelişmeler etkisini dilde de göstermiştir. Bu dönemde oluşmaya başlayan yazı dilinin Eski Anadolu Türkçesinden ayrılan en önemli özelliği, dilde Arapça ve Farsça sözcük ve yapıların gerek söz varlığı, gerekse sentantik yapılar bakımından yoğun bir şekilde kullanılmasıdır. Bu durumu üzerinde çalışma yaptığımız eserde de görmekteyiz. Yazma, dönemin dil anlayışına göre Arapça ve Farsça sözcük ve tamlamalarla doludur: “*lâ-cerem erbâb-ı tevârîhüñ bahr-ı zamîri güher-engîz ve şehri-ı hadîsi şükr-âmîz olup zurûf-ı aşdâf-ı hurûfda ve düruc emânî me'lûfda derc itdükleri cevâhir-i zevahir kelâm-ı kelimât-ı le'âlî intizâmı durr-i meknûn gibi manzûm ve mevzûn olmağın subha-vâr fi'l-leyl-i ve'n-nehâr dest-âvîz-i selâfîn 'alâ-tebâr olmağa sezâ-vâr olmuştur.*” (3a/8-14)

Eserin özellikle giriş kısmı ile Kanuni Sultan Süleyman'ın anlatıldığı bölümleri Arapça ve Farsça terkiplerle doludur. Bunu Nişancı Mehmed Paşa'nın devrin dil anlayışına uyma çabasıyla açıklayabiliriz. Nişancı, Kanunî Sultan Süleyman ile onun dönemini yer yer manzum olarak övgülü ve süslü bir dille anlatmıştır:

Zıll-i yezdân dâver-i devrân Süleymân-ı zamân
Husrev-i İrân u Tūrân mâlik-i mülk-i cihân 110b/1

(*Cenab-ı Hakk'ın gölgesi, zamanın padişahı, devrin Sultan Süleyman'ı İnan ve Turan'ın hükümdarı cihan mülkünün sahibi.*)

Nişancı Mehmet Paşa, eserine aldığı beyitlerin kime ait olduğunu belirtmemiştir. Çoğu Farsça ve Arapça olan bu beyitlerin bir kısmı da sade bir Türkçe ile yazılmıştır.

*Baş açuk abdālum gelsün tıraş itsün beni
Âsitânında eger lâyıķ görürse hıdmete* (118a/2)

*°İbâdet dilersiñ Ayāşofyā
Beri gel beri dir Ayāşofyā* (83b/18)

Nişancı Mehmed Paşa devrin geleneğine uygun olarak konuyu açıklamak, anlamı desteklemek, anlatımına güç katmak için konuya uygun ayet ve hadislerden faydalanmıştır:

“Ey Adem sen ve eşin beraberce cennete yerleşin.” Bakara suresi 35. ayet (5a/11)

“Sadece şu ağaca yaklaşmayın.” Bakara suresi 35. ayet (5a/14)

“Bir zamanlar Yūsuf, babasına (Yakub’a) demişti ki: babacığım! Ben rüyamda on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm.” Yusuf suresi 4. ayet (10b/17)

“Nihayet karanlıklar içinde “Senden başka hiçbir Tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum!” diye niyaz etti.” Enbiya suresi 87. ayet (17b/10-11)

5. Sonuç

Çalışmamıza temel teşkil eden ve birçok yazma ve baskısı olan Nişancı Mehmed Paşa'nın “*Tevârih-i Âl-i °Osman*” adlı eserinin Yusuf'ağa Kütüphanesi 474 numarada kayıtlı nüshası, Türkiye Kütüphanelerinde tespit edilebildiğimiz en hacimli yazma nüshadır. Eser, 188 varak olup harekesiz nesihtir. Yazmada, konu başlıkları, tarihler, beyit ve nesir sözcükleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Konusuna göre üç bölümde inceleyebileceğimiz yazma eserin birinci bölümünde geleneklere uygun olarak Hz. Âdem'den başlayarak Hz. Muhammed'e kadar geçen bir kısım peygamber ve evliyâdan bahsedilmiştir. İkinci bölümde dört halife, aşere-i mübeşşere, Emevîler, Abbasîler, Eyyübîler, Memlûklular ve Selçuklular dönemi çok ayrıntıya girilmeden anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise Osmanlı Devletinin kuruluşundan Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar geçen padişahlar, padişah çocukları, yaptıkları hayırlar, savaşlar, medfun buldukları yerler ile âlimlerden söz edilmiştir.

Eser dönemin dil anlayışına uygun olarak Arapça ve Farsça sözcük ve terkiplerle doludur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi birçok nüshası bulunan Nişancı Mehmed Paşa'nın eseri, yazıldığı dönem itibariyle XVI. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin dil özelliklerini taşımaktadır. Siyasi tarihimizin aydınlatılmasında olduğu kadar dil tarihimiz açısından da önemli olan Osmanlı tarih kitapları yazıldıkları dönemlerin dil hususiyetlerini ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. ©

KAYNAKLAR

- AKBAYAR, Nuri (2001); *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- ARAT, R. R. (1960); "Anadolu Yazı Dilinin Tarihî İnkişâfına Dâir", *V. Tarih Kongresi*, Ankara, s. 225-232.
- ATİK, Kayhan (2001); *Lütfi Paşa ve Tevârîh-i Âl-i Osman*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- BABİNGER, Franz (1992); *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* (çev: Coşkun ÜÇÖK), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- BAYRAK, M. Orhan (2002); *Osmanlı Tarihi Yazarları*, İstanbul: Milenyum Yay.
- ERGİN, Muharrem (1984); *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları (21. Baskı).
- HAMMER, J. Von (1983); *Osmanlı Tarihi*, C. I-IV, İstanbul: Üçdal neşriyat.
- KARALİ, Ali (2005); *Nişâncı Mehmed Paşa-Tevârîh-i Âl-i Osmân 120b-240b Metin-Dil Özellikleri-Sözlük*, Konya: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karakuş, Zafer (1992); *Tevki'i Mehmed Paşa'ya Göre 'Osmanlı Tarihi'*, Konya: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Mehmed SÜREYYA (1971); *Sicill-i Osmânî*, C. IV, İstanbul, s. 120.
- Neşri Mehmed Efendi (1987); *Kitâb-ı Cihân-nümâ* (Haz. Reşit Faik UNAT- Mehmet A. Köymen), Ankara:TTKY.
- SEVERCAN, Şefaettin (1996); *Kemâl Paşa-zâde Tevârîh-i Âl-i Osman*, Ankara: TTKY.
- TURAN, Şerafeddin (1954); *İbn-i Kemal, Tevarih-i Âl-i Osman*, Ankara: TTKY.
- TURAN, Şerafeddin (1988); "Ramazan-Zâde", *İslam Ans.*, C. 9, Ankara: MEB Yay., s. 620.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı-KARAL (1999); *Enver Ziya, Büyük Osmanlı Tarihi*, Ankara: TTKY.
- KORKMAZ, Zeynep (1995); *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II*, Ankara: TDKY.
- MANSUROĞLU, Mecdut (1951); "Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Başlaması ve Gelişmesi", *TDED*. IV /3, s. 9-17
- Taşköprülü-zade (1989); *Şakayık-ı Numaniye ve Zeylleri* (Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul: Çağrı Yay.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1994); *Eski Türkiye Türkçesi* (Gramer-Metin Sözlük), İstanbul: Enderun Kitapevi.
- YASTI, Mehmet (2005); *Nişâncı Mehmed Paşa-Tevârîh-i Âl-i Osmân 1b-120a Metin-Dil Özellikleri-Sözlük*, Konya: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- YAVUZ, Kemal-YEKTA SARAÇ M. A. (2003); *Âşık Paşazade Osmanoğulları'nın Tarihi*, İstanbul.
- YAVUZ, Orhan (2006); *Anadolu Türkçesi İle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri*, Konya: Tablet Yay.
- YAVUZ, Orhan (2002); *Kansu Gavri'nin Türkçe Dîvânı*, Konya: SÜ Türkiyat Araştırmaları Yay.:2.